

תרי תנאי או תרי אמוראי ואליבא דרבי פלוני

א. פעמים רבות מובאת בתלמוד מחלוקת בדעת החכם מה באמת אמר, זה אומר כך וזה אומר כך. מובן מאליו שהחכם לא אמר את שני הדברים, שהרי הפוכים הם זה מזה, אלא החכם אמר דבר אחד ונחלקו חכמים בדעתו. ויש להבין, שהרי לפי זה נמצא שדברי האחד אינם נכונים, והרי נאמנות העברת המסורת על ידי חכמי התלמוד הינה כידוע מוחלטת ומדויקת.

יש הרוצים לבאר זאת על פי הנאמר במסכת ביצה כד: - "אמר רב לעולם אל ימנע אדם עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת, דאנא ולוי הוינן קמיה דרבי כי אמרה להא שמעתא, באורתא אמר מותרין באכילה בצפרא אמר מותרין לקבל, אנא דהואי בי מדרשא הדרי בי, לוי דלא הוה בי מדרשא לא הדר ביה", כלומר המחלוקת בדעתו של הרב נבעה מכך שהאחד לא היה נוכח בשעה שהרב חזר בו מדעתו הקודמת.

אך בספר יד מלאכי (תרסג) טוען שאי אפשר להכריח שכך הוא הפירוש בכל המקומות, שהרי במקומות רבים התלמוד עצמו נושא ונותן עד שמכריע כאחת הדעות, ולפעמים יאמר התלמוד "נקוט הא דרבי פלוני בידך דדייק טפיי", ומשמע מכך שהחכם השני טעה בהבנה. ויש ראיה לפירוש זה מן הגמרא במסכת יבמות נה: שם נחלקו רב דימי ורבה בר בר חנה בדעת רבי יוחנן, ואמר על כך רב דימי - "או איהי שקראי או אנא שקריי"³⁷.

על כן מפרש יד מלאכי שרק כאשר נאמר בפירוש בגמרא שהרב חזר בו, או שעל פי סדר השנים נודע שהאחד למד מהרב בנערותו והשני בזקנותו - רק אז רשאים אנו לומר שדברי שניהם אמת, אך בכל שאר המקומות יש לומר שאחד מהם טועה. וכן כתב רש"י בכתובות נו. [ד"ה הא קמ"ל] - "כי פליגי תרי אליבא דחד מר אמר הכי אמר פלוני ומר אמר הכי אמר פלוני - חד מנייהו

(כתובות נל.)

משקר", וכן כתבו שם התוספות [ד"ה ולא] - "אי פליגי רבין ורב דימי בדברי רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי שזה אומר כך אמר וזה אומר כך אמר - אחד מהם טעה בשמועתו".

והוסיף יד מלאכי לבאר - "ואל תבהל ברוחך לומר איך היתה כזאת שחסידי הראשונים המופלגים בחכמה יאמר עליהם שהיו נעדרים מן האמת וחשידי לשקר, כי אין הכוונה חלילה... לשקר ולהתרחק מהאמת, ...שמא מחמת תגבורת תשוקתם להשמיע הלכות חדשות בבית המדרש כי היכי דליאמרי על שמיהו לא דקדקו היטב בשמועתם ומדמו מילתא למילתא כסבורין שקיבלוהו כן, ונמצא דמשקרי שלא בכוונה" [עיין שם שמביא ראיות לעוצם תשוקתם לכך שהשמועה תאמר על שמם]³⁸.

³⁷ וראיה נוספת מן הגמרא בשבועות כו. - "רב כהנא ורב אסי כי הוו קיימי מקמי דרב, מר אמר שבועתא דהכי אמר רב ומר אמר שבועתא דהכי אמר רב, כי אתו לקמיה דרב אמר כחד מינייהו, אמר ליה אידך ואנא בשיקרא אישתבעי, אמר ליה לבן אנסך".

³⁸ וסמך יד מלאכי פירושו זה על דברי הריטב"א שהובאו בנימוקי יוסף ליבמות עז., שם נאמר - "כל תלמידי חכם שמורה הלכה ונא וכו'" וכתב הריטב"א - "חס ושלוש לא חיישינן לתלמיד חכם שישקר, אלא חיישינן שמתוך שנושא ונותן בהלכה כדי לקיים דבריו - אומר בדדמי, כסבור שקיבל כן מרבו". והוסיף יד מלאכי שכיוצא בזה כתב הכנסת הגדולה ביורה דעה סימן רמב בשם הרדב"ז חלק א סימן קצח.

על פי זה נוכל להבין את דברי רש"י בחולין קמא: [על דברי רבי זירא שם שברייטא שלא נשנתה אצל רבי חייא ורבי אושעיא משובשת היא] שכתב - "רבי חייא ורבי אושעיא סדרו הברייטות ודקדקו בדברי כל חכם לומר כמו שאמר, אבל יש תנאים הרבה שמוסיפים על משנתם בדדמי וכו'".

[מ"א: צהרי לתרבו, כללים בתלמוד - מאת: לוי מלאכי]